

خشت اول زبان و ادبیات فارسی

در سال ۱۳۸۱ برای درس ادبیات اتفاق مهمی افتاد که همه باید از آن باخبر باشند. راستش چندین و چند سال بود که این درس دچار یکنواختی شده بود. خُب، برای خود ما هم سخت است که چند سال آزرگار با یک شکل و قیافه در برابر دیدگان ظاهر شویم، چه رسد به ادبیات که اهل شعر و هنر و لطافت طبع است و یکنواختی و قالب‌زدگی به هیچ وجه به مذاقش خوش نمی‌آید!

اصلاً هنر آمده که انسان را از بند تکرار و زندگی را از یکنواختی نجات دهد؛ حالا ببینید ادبیات که از مهم‌ترین شاخه‌های هنر است، چه حال و روزگاری داشت وقتی می‌دید که خودش دچار تکرار و یکنواختی شده‌است! هر سال قیافه‌اش را در آینه نگاه می‌کرد، می‌دید با سال قبل هیچ تفاوتی نکرده، حتی پیرتر هم نمی‌شد! جالب این است که گویا هیچ‌کسی با این سر و وضع تکراری او مشکلی نداشت. به همین شکل قبولش داشتند. بعضی‌ها سرش قسم می‌خوردند، صددرصد قبولش داشتند و یک درصد هم حاضر نبودند کوتاه ببینند! اما خودش از آن وضع خسته‌شده بود و زد و سال ۸۱ سر و شکلش را کاملاً عوض کرد. بعضی‌ها دیدنش اما شناختندش. بعضی دیگر شناختندش اما از ترس فی‌المجلس غش کردند (منظورم سر جلسه کنکور است). بعضی‌ها هم بعد از جلسه کنکور و بیرون آمدن سؤال‌ها غش کردند. (اگر گفتید، منظورم چه کسانی هستند؟!؛ به‌هرحال، از قدیم گفته‌اند که ترک عادت موجب ...!؛ اما شما که هنوز به چیزی عادت نکرده‌اید. به شما که هنوز نگفته‌اند ادبیات و نکته‌های طلایی و نقره‌ای و ... کنکور همین‌ها است که ما می‌گوییم ولاغیر؛ که هیچ نکته‌ای ناگفته نمانده‌است در آن چه ما گفته‌ایم یا نوشته‌ایم یا

پس بیایید با شکل جدید سؤالات ادبیات آزمون سراسری از سال ۸۱ به بعد، همین‌حالا آشنا شوید و واقعیت را از همین حالا آشکارا ببینید تا سر جلسه کنکور غافل‌گیر نشوید و به سؤالات خیره نمانید و

آمارها نشان می‌دهند که پرسش‌های ادبیات آزمون سراسری از سخت‌ترین پرسش‌های این آزمون به حساب می‌آیند. تاجایی که به خاطر دارم، در آزمون سال ۱۳۸۱ هیچ‌کسی نتوانست به درصد ۱۰۰ دست پیدا کند. در سال ۸۲ هم تنها ۳ یا ۴ نفر در کل پنج گروه آزمایشی توانستند به هر ۲۵ سؤال ادبیات درست جواب دهند و میانگین درصد ادبیات ۱۰۰۰ نفر اول کشور با میانگین درصد درس فیزیک تفاوت خاصی داشت. گویا در سال ۸۸ حتی یک نفر هم نتوانسته‌است در ادبیات به نمره ۱۰۰٪ دست پیدا کند درحالی که در همین سال ۲۱ نفر از داوطلبان رشته‌ی ریاضی و تجربی به ۱۰۰٪ سؤالات فیزیک پاسخ گفتند. در سال‌های ۹۲ و ۹۳ بر روی هم ۶ نفر توانستند به ۱۰۰٪ تست‌های ریاضی کنکور پاسخ دهند و ۷ نفر به ۱۰۰٪ تست‌های ادبیات کنکور سراسری! در سال ۹۴ میانگین درصد ادبیات پذیرفته‌شدگان در مراکز عالی تحصیلی، حدود ۳۵٪ بوده است و میانگین درصد ادبیات رتبه‌های زیر ۱۰۰۰ در رشته‌های انسانی، تجربی و ریاضی ۶۷٪. جالب این‌جاست که همین میانگین در درس شیمی تجربی ۶۸٪ است و در فیزیک رشته‌ی ریاضی ۷۴٪. پایین‌ترین میانگین درصد در میان رتبه‌های زیر ۱۰۰۰ رشته‌ی زبان نیز مربوط به درس ادبیات بوده است. پس با یک نگاه کلی به آمارها به این نتیجه‌ی باورنکردنی می‌رسیم که در ترازهای بالا و دست‌کم برای دانش‌آموزان درس‌خوان و موفق، پرسش‌های زبان و ادبیات فارسی به سختی پرسش‌های درس‌های اختصاصی هستند و گاهی هم از آن نیز سخت‌تر!

اما چرا؟ آیا واقعاً مفاهیم درس ادبیات، پیچیده‌تر و دشوارتر از درسی مانند فیزیک یا زیست‌شناسی است؟

پاسخ من به این سؤال منفی است. مشکل در نحوه‌ی تدریس در کلاس‌های درس و سبک رایج امتحانات ادبیات در مدارس است. بگذارید این مطلب را با یک مثال روشن کنم: فرض کنید سر جلسه‌ی امتحان ریاضی، برگه‌ی سؤال‌ها را به‌دست شما بدهند و شما ببینید که همه‌ی سؤال‌ها از مثال‌های کتاب درسی و تمرین‌های آخر درس‌ها طرح شده‌است. خُب چه احساسی به شما دست می‌دهد؟

مطمئناً اگر برای آن امتحان وقت و انرژی صرف کرده‌باشید و بر مباحث آن تسلط (حتی تسلط نسبی هم) پیدا کرده‌باشید، از دیدن چنین سؤال‌هایی خوشحال نمی‌شوید؛ چون با چنین سؤالاتی بین شما و دانش‌آموزی که هیچ درک درستی از این مطالب ندارد و فقط جواب تمرین‌ها و مثال‌ها را حفظ کرده‌است، تمایزی به‌وجود نخواهد آمد. به‌همین دلیل است که همیشه در درس‌های فیزیک، ریاضی، شیمی و ... عمده‌ی سؤال‌ها دقیقاً همان تمرین‌ها و مثال‌های کتاب درسی نیستند و از همین‌جاست که هر دانش‌آموزی می‌داند باید ریاضی و فیزیک و ... را بفهمد و با حفظ کردن متن کتاب یا جواب تمرین‌ها، راه به جایی نخواهد برد. خُب، ماجرای سؤال‌های ادبیات آزمون سراسری هم از این قرار است. طراحان آزمون سراسری انتظار دارند که شما با خواندن این‌همه شعر و متن ادبی در کتاب‌های درسی در این سال‌ها، مهارت خواندن و معناکردن بیت‌ها و عبارات‌های ادبی را پیدا کرده‌باشید؛ درحالی که در کلاس‌های درس و امتحانات مدرسه‌ای و استانی و کشوری و ... حد انتظار

بسیار پایین‌تر از این‌ها است و این موضوع باعث شده‌است اغلب دانش‌آموزان به ادبیات به چشم یک درس حفظی نگاه کنند؛ درسی که با ازبرکردن معنای بیت‌ها و نکته‌هایی که زیر بیت‌ها و عبارت‌ها سر کلاس نوشته‌اند (یا خواندن کتاب‌هایی که همین شیوهی نادرست را درپیش می‌گیرند و خطبه‌خط کتاب را زیر ذره‌بین می‌گذارند و جراحی می‌کنند و بخیه می‌زنند و ...!) می‌توانند به نمره‌ی خیلی خوبی دست پیدا کنند که متأسفانه این‌چنین هم هست؛ اما تا کی؟ بله، تا سر جلسه‌ی کنکور که یک‌باره ماجرا عوض می‌شود.

بچه‌ها، خوب دقت کنید! در آزمون سراسری ۱۳۸۹، ۱۳۹۰ و ۱۳۹۱ در متن و گزینه‌های ۲۵ سؤال ادبیات، بین ۴۰ تا ۵۰ بیت خارج از کتاب مطرح‌شده‌بود و در سال ۹۲، ۹۳، ۹۴ این تعداد به بیش از ۵۰ بیت رسید! در سال ۹۵ نیز بین ۵۰ تا ۵۵ بیت و عبارت خارج از کتاب‌های درسی در میان ۲۵ تست زبان و ادبیات فارسی به کار گرفته شده است. مطمئناً خواندن، معناکردن و تحلیل کردن این تعداد بیت خارج از کتاب، در توان دانش‌آموزانی که به ادبیات به چشم یک درس حفظی نگاه می‌کنند و نکات خطبه‌خط کتاب‌های درسی‌شان را چندین و چندبار دوره می‌کنند، نیست. درواقع اگر از سه سؤال تاریخ ادبیات و دو یا سه سؤال مربوط به معنای واژه‌ها که معمولاً جنبه‌ی کاملاً حفظی دارند، بگذریم، ۱۹ سؤال دیگر درس زبان و ادبیات فارسی (۲ یا ۳ سؤال املا + ۵ یا ۶ سؤال زبان فارسی + ۳ سؤال آرایه + ۸ یا ۹ سؤال تناسب مفهومی) کاملاً مفهومی و تحلیلی هستند و پاسخ‌دادن به آن‌ها نیاز به برنامه‌ریزی درست و بهره‌بردن از منابع مطمئن و کارآمد دارد، وگرنه درصد ادبیات شما هم نزدیک می‌شود به میانگین درصد ادبیات قبول‌شدگان سال‌های گذشته در درس ادبیات، یعنی حدود ۳۵٪!

لطفاً برای دوری از این سرنوشت و بهره‌گرفتن از درس ادبیات به‌عنوان یک نقطه‌ی قوت، سفارش‌های زیر را بپذیرید و به‌کارگیرید:

- ۱- خواندن ادبیات را از تابستان شروع کنید.
- ۲- از حالا تا تعطیلات عید، به‌طور میانگین و با توجه به وضعیتتان ۶ تا ۹ ساعت در هفته برای درس ادبیات وقت بگذارید. دقت کنید که شما باید ضعیف نوع تدریس و سبک امتحانات دوران دبیرستانتان را امسال جبران کنید و این‌کار مطمئناً با هفته‌ای دو سه ساعت مطالعه‌ی ادبیات ممکن نخواهد بود.
- ۳- اولین کاری که باید بکنید، به‌دست‌آوردن مهارت در خواندن بیت‌هاست که با مطالعه‌ی فصل اول کتاب «تناسب مفهومی و قرابت معنایی نشر دریافت» به‌طور قابل‌قبولی به این مهارت دست پیدا خواهید کرد. یادتان باشد که تا نتوانید بیت‌های خارج از کتاب را بخوانید، مطمئناً نمی‌توانید آن‌ها را معنا کنید یا با بیت‌های دیگر مقایسه کنید و یا آرایه‌های ادبی و نکات دستوری آن‌ها را تشخیص دهید. تابستان بهترین وقت برای مطالعه‌ی فصل اول این کتاب است. (فصل اول کتاب تناسب مفهومی تنها منبعی است که در آن شیوه‌ی خواندن بیت‌ها آموزش داده‌شده‌است.) بعد از خواندن این فصل، کار شما خیلی ساده‌تر می‌شود و با روانی بیشتری پیش می‌رود. حالا باید بروید سراغ مفاهیم عاشقانه، عارفانه و تعلیمی رایج در ادبیات فارسی. (خیلی از دانش‌آموزان سال‌های گذشته من، اواسط سال، آن‌قدر ترسشان از خواندن و معناکردن شعر ریخته بود که آرام‌آرام در خود احساس شاعری هم می‌کردند و می‌خواستند به بیت‌های این کتاب، ابیاتی نیز اضافه کنند که البته به‌دلیل پرهیز از افزایش حجم کتاب این امر ممکن نشد!)
- ۴- مطالعه‌ی زبان فارسی را هم از تابستان شروع کنید. خواندن متن اغلب درس‌های کتاب زبان فارسی ۳، کمک چندانی در پاسخ‌گفتن به تست‌ها نمی‌کند. به‌همین دلیل مطالب کتاب «زبان فارسی نشر دریافت» مطابق با درس‌های کتاب زبان فارسی ۳ نوشته‌شده‌است تا شما به‌جای کتاب درسی، این کتاب را بخوانید و هرچاکه لازم باشد، به شما توصیه کرده‌ام که به متن کتاب درسی مراجعه کنید و مطلب خاصی را از کتاب درسی نیز بخوانید.^۱ شما باید تا پایان ترم اول، دست‌کم تا درس «گروه فعلی» را خوانده و دوره

۱- تفاوت عمده‌ی این کتاب با کتاب «زبان فارسی، راهبردهای یاددهی- یادگیری»- که در انتشارات اندیشه‌سازان چاپ شد و هم‌اکنون انتشارات مبتکران نشر آن را برعهده‌دارد- این است که کتاب «راهبردها» مطالب را علمی‌تر و عمیق‌تر بررسی می‌کند درحالی‌که در کتاب نشر دریافت، هدف اصلی پاسخ‌گفتن به تست‌های کنکور است.

کرده‌باشید.

۵- برای خواندن املا و لغت هنوز خیلی فرصت دارید؛ اگر نتیجه‌ی آزمون‌های آزمایشی از همان ابتدا برایتان خیلی مهم است، بهتر است خواندن بخش املاي کتاب «املا و لغت در آزمون سراسری، نشر دریافت» را از مهرماه در برنامه‌ی کارتان قرار دهید وگرنه بعد از عید هم برای خواندن این کتاب دیر نیست.

۶- وقت دوره‌ی تاریخ ادبیات تابستان نیست. باید از ترم دوم این کار را شروع کنید. روش خواندن تاریخ ادبیات و نکته‌های پنهان و دشوار آن را در کتاب همایش ادبیات (جلد دوم) مطالعه کنید. فعلاً فقط تاریخ ادبیات پیش‌دانشگاهی ۱ را بخوانید و سعی کنید بر آن مسلط شوید. در ضمن اگر برای به‌خاطر سپردن تاریخ ادبیات کتاب‌ها سال دوم و سال سوم وقت گذاشته‌اید، هرگز منبع مطالعه‌ی تاریخ ادبیات خودتان را تغییر ندهید زیرا چشم شما به صفحات کتاب درسی عادت کرده است و نکته‌های تاریخ ادبیات در حافظه‌ی بینایی شما حک شده‌است. با تغییر منبع تاریخ ادبیات حافظه‌ی تصویری ارزشمند خود را پاک نکنید! علت این‌که ما در نشر دریافت کتاب تاریخ ادبیات نداریم همین است که نمی‌خواهیم حافظه‌ی تصویری شما را که برای شکل‌گرفتنش ساعت‌ها در طول این دو سال وقت صرف کرده‌اید، یک‌باره پاک کنیم و ضربه‌ی بزرگی به روند آموزشی شما در سال سرنوشت‌ساز کنکور بزنیم. پس از دوره‌ی تاریخ ادبیات سال دوم و سوم از روی کتاب‌های درسی خودتان و فرهنگ اعلام پایان این کتاب‌ها، تعدادی نکته‌ی خاص و پنهان باقی می‌ماند که به آن‌ها در بخش دوم کتاب همایش ادبیات به طور کامل و دقیق اشاره کرده‌ام. همان نکته‌هایی که معمولاً خوانندگان کتاب‌های بازاری را سر جلسه‌ی کنکور غافلگیر می‌کند!

۷- دوره‌ی متن کتاب‌های ادبیات سال دوم و سوم، فعلاً کار بیهوده‌ای است. در آزمون سراسری سال ۱۳۸۹ فقط ۲ سؤال معنا و مفهوم را می‌توان در بین ۱۲۵ سؤال ادبیات پنج گروه آزمایشی (کم‌تر از ۱٪ سوالات) پیدا کرد که مستقیماً از متن دو کتاب سال دوم و سوم طرح‌شده‌بود! در آزمون سراسری سال ۱۳۹۰ و ۱۳۹۱ هم این ماجرا تکرار شد و در سال ۱۳۹۲ فقط یک سؤال از بین ۱۲۵ سؤال مستقیماً به معنای متن درس‌ها مربوط می‌شد! در سال ۱۳۹۴ و ۱۳۹۵ چند سؤال از این دست بود که باز هم قابل‌توجه نیست.

شما باید مفاهیم مطرح‌شده در این کتاب‌ها را بدانید و بتوانید آن مفاهیم را در بیت‌های خارج از کتاب تشخیص دهید؛ بنابراین هرچه قدر وقت برای دوره‌کردن متن این دو کتاب در نظر گرفته‌بودید، به خواندن کتاب «تناسب مفهومی» اختصاص دهید. در آن‌جا حدوداً با تمام بیت‌ها و حکایت‌های مهم این دو کتاب (و هم‌چنین ادبیات پیش‌دانشگاهی) روبه‌رو خواهید شد و مفاهیم آن‌ها را به‌همراه بیت‌های خارج از کتاب، بررسی خواهید کرد.

۸- خواندن متن کتاب ادبیات پیش‌دانشگاهی برای داوطلبان کنکور مفید است و برای دانش‌آموزان پیش‌دانشگاهی لازم. با مطالعه‌ی کتاب بیست ادبیات فارسی که به قلم من و هم‌کار توانایم جناب آقای بدایعی تألیف شده است، بسیاری از دانش‌آموزان در امتحانات پایان ترم و کشوری (ترم دوم) در این دو سال به نمره‌ی بیست دست پیدا کرده‌اند.

۹- برای مبحث آرایه‌های ادبی ابتدا درس‌نامه‌ی آرایه‌های ادبی را از سایت نشر دریافت (فروشگاه یا مطالب تکمیلی) بارگیری نمایید و بخوانید و سپس سراغ فصل نخست از جلد نخست کتاب همایش ادبیات بروید و با نکته‌ها و روش‌های کنکوری آرایه‌های ادبی آشنا شوید و به تسلط برسید. برای تست بیشتر می‌توانید از کتاب آرایه‌های ادبی انتشارات خوب خیلی‌سبز بهره ببرید. برای تست بیشتر در زمینه‌ی تناسب مفهومی (قرابت) نیز کتاب موضوعی انتشارات خیلی‌سبز را معرفی می‌نمایم.

۱۰- برای برنامه‌ریزی دقیق‌تر، در قسمت تست‌های دوره‌ای، برنامه‌ی ماهانه‌ای را ارائه کرده‌ام که حدوداً هماهنگ با برنامه‌ی تدریس در کلاس‌های درس است. حتماً بعد از خواندن این مطالب به تست‌های دوره‌ای مراجعه کنید.

۱۱- پس از خواندن و دوره کردن کتاب‌های تناسب مفهومی و زبان فارسی، در دوران جمع‌بندی کتاب‌های همایش زبان و ادبیات فارسی بسیار کمک‌کننده هستند. برای تمرین بیشتر در زمینه‌ی زبان فارسی کتاب اتاق تمرین زبان فارسی در بردارنده‌ی تازه‌ترین ایده‌های من و هم‌کار بزرگوام جناب آقای بدایعی است و مجموعه‌ای است بی‌نظیر از تست‌های نو و ابتکاری و هم‌سنگ تست‌های کنکور سراسری برای تسلط کامل بر مبحث زبان فارسی!

مشاوره آموزشی- خشت اول- زبان و ادبیات فارسی (دکتر هامون سبطی)

خب، فکر نمی‌کنم دیگر جایی برای اشتباه شما باقی‌مانده باشد. فقط می‌ماند تلاش و پشت‌کار و تحمل‌تان که اگر این‌ها را نداشته‌اید الان این‌جا نبودید! منظورم پایان این نوشته است، چون من خیلی حرف زدم و فقط آدم‌های باتحملی مثل شما می‌توانستند تا این خط آخر پیش‌بیایند.

پایدار و پیروز باشید
هامون سبطی

نشر دریافت: در ادامه به شما سفارش می‌کنیم حتماً در بخش پرسش و پاسخ در همین صفحه‌ی مشاوره، پاسخ‌های دکتر سبطی به پرسش‌های متداول دانش‌آموزان سال‌های گذشته، مطالعه شود. ما در این‌جا یک نمونه از این پرسش و پاسخ‌ها را می‌آوریم. برای خواندن همه‌ی آن‌ها به لینک زیر مراجعه نمایید:

مشاوره‌ی زبان و ادبیات فارسی

سؤال دانش‌آموز: با سلام و خسته‌نباشید خدمت دکتر سبطی. شما سفارش می‌کنید که ادبیات را مبحثی بخوانیم. خیلی از رتبه‌های برتر هم همین را سفارش می‌کنند، اما برای کنکورهای آزمایشی که نمی‌شود مبحثی خواند. با این تناقض چه کار کنیم؟ لطفاً راهنمایی کنید. پاسخ استاد: درود بر شما. این مشکل اغلب دانش‌آموزان کشور است. متأسفانه بودجه‌بندی همه‌ی کنکورهای آزمایشی کتاب‌محور است نه مبحث‌محور و این مانع مطالعه‌ی کارآمد ادبیات در طول سال کنکور برای شما عزیزان می‌شود. البته با شرکت در یکی دو کنکور آزمایشی متوجه می‌شوید که نوع طرح سؤالات این کنکورها مبحث‌محور است و فقط در برنامه‌های ارائه‌شده به‌ظاهر صفحاتی از کتاب درسی به‌عنوان منبع آزمون معرفی می‌شوند. درواقع شما باید در این صفحات فقط برای این موارد وقت بگذارید:

- ۱- واژه‌های ستاره‌دار و واژه‌های داخل متن (از کتاب املا و لغت استفاده کنید).
 - ۲- تاریخ ادبیات مقدمه‌ی درس‌ها و درآمد فصل‌ها (از جلد دوم کتاب همایش ادبیات استفاده کنید).
 - ۳- مفهوم کلی هر درس و بیاموزیم‌ها و توضیحات پایان هر درس. (از کتاب بیست استفاده کنید).
- این مباحث بیش از یک تا دو ساعت وقت نمی‌گیرد و شما مابقی وقت‌تان را صرف مطالعه‌ی مبحثی ادبیات نمایید.

دوستان عزیز شما می‌توانید در درس زبان و ادبیات فارسی سؤالات خود را در قسمت پرسش و دیدگاه شما برای ما بفرستید و منتظر پاسخ ما در قسمت پرسش و پاسخ: در سه صفحه‌ی زبان فارسی، ادبیات فارسی و مشاوره‌ی زبان و ادبیات فارسی باشید.